

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/95005>

Please be advised that this information was generated on 2019-04-23 and may be subject to change.

Echt

Echte liefde. Het spookt maar door mijn hoofd.

Echte liefde.

Wat is eigenlijk echte liefde? 's Nachts schiet ik wakker en pieker: als homo's al niet in staat zijn tot echte liefde, hoe moet het dan met ons, armzalige hetero's?

Of ik zoek mijn geheugen af en denk aan de tijd dat ik als vrijwilligster in een huiskamerproject voor prostituees werkte. Daar hingen altijd spreuken van de Bond Zonder Naam aan de muur. En op een zekere dag luidde die spreuk: Echte liefde is onbetaalbaar. Zou ik dus gewoon niet genoeg geld hebben en moet ik meer gaan werken, zoals Jorritsma wil?

Vroeger had je van die kleine cadeauboekjes, met steeds een tekeningetje van een mannetje en een vrouwtje en dan stond er bijvoorbeeld onder: "Liefde is... voor hem een kopje thee inschenken." Maar ja, volgens mij gooiden ze daar echte liefde en echtelijke rolpatronen door elkaar.

U zult inmiddels wel begrijpen: het komt

allemaal door die collegedictaten van dr W. Eijk.

Nou weet ik echt wel dat je de uitspraken van een echteloos levende moraaltheoloog met een korreltje echt zout moet nemen. En dat je er rekening mee moet houden dat wat iemand als moraaltheoloog zegt, echt wel iets anders is dan wat hij als bisschop beweert.

Maar nu is hij dus bisschop. En dus lette ik op wat hij als bisschop zou zeggen. Nou, dat stond in de krant. Hij zei: "We leven in een individualistische, kille maatschappij.(...) Een kerk als echte gemeenschap heeft veel te bieden."

Geen echte liefde dus, maar wél echte gemeenschap. Nou, daar kan ik persoonlijk wel wat mee.

Echt wel tof gezegd hoor, van de kersverse bisschop.

Nu is er nog maar één ding dat me dwars zit: is het nou wel of geen echte boter die hij op zijn hoofd heeft?

Gerrie Huiberts

We kunnen het besef van zonde niet missen

Vrijheidsbesef kan niet zonder het besef van zonde, mits zonde tenminste niet wordt verstaan als wrok. Een pleidooi om de zonde te redden.

TEKST: TOINE VAN DEN HOOGEN

Je bent een vreedzaam mens. Je doet het jouwe en dient de vrede. Dat er heel wat dubbelzinnigheid steekt in het warm lopen voor de vrede, is prachtig uitgedrukt in een vers van Adriaan Morriën, 'Oorlog en vrede'. *De oorlog had iets vredigs zoals ook de vrede / op oorlog lijkt die niet wordt uitgestreden:*

In Rotterdam wordt nog gevochten maar in Sloot / gaat iemand aan een andere ziekte dood.

Terwijl een machteloze wordt gemarteld / glimlacht de moeder tegen 't kind dat tegenspartelt als het gezoogd, gewassen en gestreeld / tussen de ouders wordt verdeeld.

Een essay over de zonde lijkt - zeker in dit verband - te slaan als een tang op een varken. Toch zou ik een pleidooi willen houden om het besef van zonde te redden. We kunnen namelijk dat besef niet missen als we warm lopen voor zoiets als de vrede. In het kort gezegd is dat zo omdat een echt besef van vrede in de grond van de zaak een echt besef van vrijheid is. En een echt besef van vrijheid, zo wil ik in dit essay toelichten, kan heel wél varen bij een echt besef van zonde.

Onlangs vroeg ik aan een vriendin of ze uit een rijtje van vier woorden die begrippen wilde kiezen, die

volgens haar met zonde te maken hebben. Ik noemde: Kosovo, seksueel geweld, kindermishandeling en je partner bedriegen. Na enig nadenken koos ze de eerste drie. Maar, grijnsde ze, het zal wel het bedriegen van je partner zijn!

In het gesprek dat volgde, hadden de eerste drie woorden in haar overtuiging iets gemeenschappelijks. Op de een of andere wijze betreffen ze alle drie een aantasting van iemands persoonlijke integriteit. Alle drie raken ze, letterlijk en figuurlijk, iemand in haar of zijn lijf. En als zonde nog een zaak van gewicht is, zal het daarmee van doen moeten hebben. Anders verliest het woord aan gewicht.

Dat proces van gewichtsverlies is niet van vandaag of gisteren. In een christendom dat met de woorden van Friedrich Nietzsche in zijn ontwikkelingsgeschiedenis gekarakteriseerd geraakt is door een gevoel van *Ressentiment*, is zonde een sleutelwoord geworden van een merkwaardig ervaring van rancune en wrok. Een gevoel dat daardoor zo merkwaardig is omdat het een mens maakt tot een achterdochtige zoeker naar waarheid omtrent zichzelf en anderen. Het is een kernpunt geworden van de blik van iemand die wantrouwend uit z'n ooghoeken kijkt en die meent dat zulk wantrouwen onvermijdelijk is wanneer je waarheid wilt zoeken, waarheid omtrent het leven, omtrent jezelf en omtrent God. De opmerking van mijn vriendin laat zien dat ze weliswaar niet meer deelt in die ervaring van rancune en wrok, maar dat ze nog wel de verdenking koestert dat het christendom daarin onverbeterlijk is. Een pleidooi om de zonde te redden, zal dus op zijn minst een pleidooi moeten zijn dat die verdenking helpt ontzenuwen.

Terug naar de subtiele spot en uiteindelijk wat zwaarmoedige woorden van Adriaan Morriën. Kun je de vrede dienen zonder wantrouwend uit je ooghoeken te kijken? Hebben we niet geleerd om kritisch te zijn ten opzichte van al die 'fraaie' voltreffers die de tv van bijvoorbeeld de oorlog in Kosovo liet zien? Zijn we er niet op gespist geraakt om al die fraaie rechtvaardigingen van seksueel geweld te ontmaskeren? Zijn we er niet op uit om de slachtoffers het recht op hun waarheidsaanspraken te geven tot het tegendeel eventueel zou blijken? Kunnen we de lichte toon van spot in de dichtelijke woorden van Morriën wel verdragen, als we de situaties die hij oproept tot ons laten doordringen?

Om wrok te scheiden van een wakkere kritische blik, is een hernieuwd onderscheidingsvermogen nodig. We hebben dat onderscheidingsvermogen nodig omdat zowel de wrok als de kritische blik in onszelf huizen. Sterker nog, alleen met een in onszelf wortelend besef van onderscheid tussen

FOTO MARTIN KEMPERMAN

▲ We kunnen ons niet bij elke positieve ervaring realiseren dat er gelijktijdig ergens op de wereld oorlog is.

beide kun je in de gaten krijgen waar je in de greep bent geraakt van wrok en waar een kritische houding niet het wantrouwen voedt maar de vrijheid ten goede komt. De tekst van Morriën is daarom zo sterk, omdat ze laat merken hoe glibberig het pad is tussen lichte spot, zwaarmoedigheid en cynisme.

Terwijl een machteloze wordt gemarteld / glimlacht de moeder tegen 't kind dat tegenspartelt als het gezoogd, gewassen en gestreeld / tussen de ouders wordt verdeeld.

De oorlog had iets vredigs zoals ook de vrede op oorlog lijkt die niet wordt uitgestreden.

De glimlachende moeder kan er ook niets aan of tegen doen dat er een bizarre gelijktijdigheid is tussen het moment waarop ze haar tegenspartelend kind wast en het moment waarop elders een gevangene wordt gemarteld. Wie zich deze gelijktijdigheden werkelijk gaat realiseren, zou wellicht meteen gek worden. We kunnen niet anders leven dan door onszelf voor te houden dat er iets reëls en iets waars steekt in de positieve ervaringen die we opdoen. We kunnen ons niet bij elke positieve ervaring realiseren dat er gelijktijdig ergens op de wereld oorlog is.

En het is nog ingewikkelder. Want het kwade kunnen we niet op een ordelijke manier onderverdelen in: niet zo erg, erger, heel erg, aller gruwelijkst.

In Rotterdam wordt nog gevochten maar in Sloot / gaat iemand aan een andere ziekte dood.

Dat betekent niet dat we niets kunnen met alle, goede en slechte ervaringen die we in ons leven opdoen. Van mijn leermeester in de theologie Piet

Schoonenberg heb ik onder meer geleerd dat het vruchtbaar is om te beginnen aan de kant van goede ervaringen met vrede en vrijheid wanneer je wilt nadenken over de tegenovergestelde belevingen. Want die goede ervaringen zijn minder duister en laten zich wél enigermate ordenen. Hoe kun je daden die vrede stichten en verzoening brengen dan ordenen? Je kunt natuurlijk kijken naar de omvang van de effecten ervan. Het doen beëindigen van een oorlog is een zaak van grotere omvang dan het bijleggen van een ruzie tussen twee partners. Maar je kunt je afvragen of die twee processen eigenlijk wel met elkaar op deze wijze, dus kijkend naar de omvang, vergeleken kunnen worden.

De oorlog had iets vredigs zoals ook de vrede / op oorlog lijkt die niet wordt uitgestreden.

Slaat een dergelijke zin op de omvang van de oorlog en van de vrede? Is ze niet evenzeer van toepassing op de ellende die ruzie tussen twee etnische groepen veroorzaakt of op de kift tussen twee vrienden? En bovenal is de vraag of de omvang van een conflict en de omvang van het herstel van de betrekkingen iets doorslaggeevends zeggen over de aantasting van de integriteit en over de ervaring van verzoening.

Zonde is de banaliteit accepteren zonder nog op zoek te gaan naar de momenten van vrede en verzoening.

Ik meen dat niet zozeer de omvang maar de kwaliteit van daden die vrede stichten, bepalend is voor ons ervaren van wat vrijheid eigenlijk is. De mate waarin je in je persoonlijke integriteit gekwetst en verzoend wordt, is een betere maatstaf voor het spreken van vrijheid dan de hoeveelheid mensen die erbij betrokken zijn of de omvang van de problemen. Daar moeten we zeker niet romantisch over doen. Daartegen waarschuwt de laatste regel in het gedicht over het kind dat ... *gezoogd, gewassen en gestreeld / tussen de ouders wordt verdeeld.*

Verzoening in je persoonlijke integriteit is ingewikkeld te benoemen, omdat het een gevoel betreft maar ook een complex van relaties. Het is bovendien ingewikkeld omdat zo iets als *de* persoonlijke integriteit niet bestaat. Er zijn vele persoonlijk en cultureel bepaalde vormen van. En in al die praktische vormen blijft ons in de woorden 'persoonlijke integriteit' ook altijd opnieuw een droom voor ogen zweven. Een utopie die wenkt om de feitelijke grenzen te overschrijden maar die juist door onze realiteitsprincipes teruggefloten wordt naar alledaagsheid. Persoonlijke integriteit heeft dus een 'actuele' kant. Dat wil zeggen dat de ervaring van persoonlijke integriteit af en toe betekenisvol wordt, slechts *soms even* oplicht voordat ze weer verdwijnt onder het gewicht van de alledaagsheid.

We doen evenwel ook de ervaring op dat dat vrijheidsbesef, die actuele kant van de persoonlijke integriteit, soms patronen en vormen krijgt die duurzaam blijken te worden. Dergelijke vormen en patronen kunnen dan lang mee in ons collectieve en persoonlijke leven. In dat licht hebben heel wat mensen in het voormalige Oost-Duitsland na het vallen van de Muur met weemoed en ver-

driet afscheid moeten nemen van hun vroegere levenspatronen. In dat licht is er ook lang niet altijd sprake van wrok wanneer mensen heimwee koesteren naar de voorbije gestalte van de rooms-katholieke gemeenschap in Nederland. Gedurende een lange periode kunnen dergelijke vormen en patronen als de betere van een aantal slechtere mogelijkheden, herkenningpunten vormen van wat we onder vrede verstaan en hoe we daarin de vrijheid trachten vast te houden.

En er zijn zelfs gebeurtenissen die we in ons collectieve geheugen hebben vastgehouden als momenten waarop de utopie werkelijkheid leek te worden. Dan gaat het over gebeurtenissen die we, later, een providentiële kracht toekennen, een kracht die ons werkelijk doet vooruitzien naar wat het met de vrede zal worden. Dan gaat het ook over personen die tijdens hun leven al een belichaming zijn geworden van de werkelijke vrede. Leeft Martin Luther King niet daarom in de herinnering voort? Wordt Nelson Mandela niet daarom tijdens zijn tocht door de Amsterdamse grachten bejubeld? Geldt de encycliciek *Populorum Progressio* uit 1967 niet daarom als één van de beste documenten van de rooms-katholieke kerk in deze eeuw?

Op deze wijze zou je daden die verzoening brengen en die ons de ervaring geven van vrijheid enigermate kunnen ordenen. En op deze wijze zou je ook kunnen ordenen dat wij op meerdere manieren deze vrede kunnen beschadigen, kunnen kwetsen, haar leven bemoeilijken. We kunnen de alledaagsheid, de banaliteit accepteren zonder nog actief op zoek te zijn naar die actuele momenten van integriteit. Ooit, in een versleten jargon, heette dat de *dagelijkse zonde*. We kunnen de vreedzame vormen en patronen in ons persoonlijke en collectieve leven vernietigen, zodat het nauwelijks meer valt op te sporen waar we ervaringen met echte vrijheid kunnen opdoen. In datzelfde jargon van eertijds heette dat *dood-zonde*. We kunnen zelfs verhinderen dat nog zo iets als providentiële gebeurtenissen plaatsvinden, gebeurtenissen die ons vooruit doen zien naar wat de vrede zal worden. En we kunnen verhinderen dat er nog personen belichaming worden van werkelijke vrede. In het klassieke jargon noemde men dat *zonde ten dode*.

Eens werd me door Schoonenberg geleerd dat het begaan van een doodzonde veel ingewikkelder is dan in menig biechtpraktijk gesuggereerd werd. Steeds meer heb ik me gerealiseerd dat er in dit inzicht veel wijsheid steekt, een echte humane en christelijke wijsheid. Het is een humane wijsheid. Want ze houdt je voor dat een mens meer tot bloei komt door te vertrouwen op de kracht van vreedzaam handelen en op ervaringen met vrijheid dan door wrok. Het is ook een christelijke wijsheid. Want ze houdt je voor dat Gods barmhartigheid duurzamer en taaier is dan wat wij met onze vrijheid ten goede en ten kwade kunnen doen. Er steekt wellicht soms geen 'overschot' meer in de ruimte die we onszelf en anderen nog laten. Toch blijft een christelijke traditie dat - tegen beter weten in - herhalen.

Toine van den Hoogen is hoogleraar fundamentele theologie aan de Katholieke Universiteit Nijmegen.